

CHAPTER 2: COSMIC CONSCIOUSNESS

vasiṣṭha uvāca

evaṃ bahūni varṣāṇi mithunaṃ nirbharaspr̥ham
reme yauvanalilābhīramandābhirdinedine 1
atha yāteṣu bahuṣu varṣeṣvāvṛttiśāliṣu
śanairgalitatārūṇye bhinnakumbhādivāmbhasi 2
taraṅgavikarākārabhaṅguravyavahāriṇi
pātaḥ pakvaphalasyeva maraṇaṃ durnivāraṇam 3
himāśanirivāmbhoje jarā nipatanonmukhī
āyurgalatyavirataṃ jalaṃ karatalādiva 4
prāvṛṣiva latātumbī tṛṣṇaikā dirghatāṃ gatā
śailanadyā raya iva saṃprayātyeva yauvanam 5
indrajālamivāsatyam jīvanam jīṛṇasaṃsthiti
sukhāni prapalāyante śarā iva dhanuścyutāḥ 6
patanti cetoduhkhāni tṛṣṇā gr̥dhra ivāmiṣam
budbudaḥ prāvṛṣivāpsu śarīram kṣaṇabhaṅguram 7
rambhāgarbha ivāsāro vyavahāro vicāragaḥ
satvaram yuvatā yāti kāntevāpriyakāmināḥ 8
balādaratirāyātā vairasyamiva pādapam
tadiha syācchubhākāram sthiraṃ kimatiśobhanam 9
yadāsādyā punaśceto daśāsu na vidūyate
iti nirṇīya yugmaṃ tatsaṃsāravyādhibheṣajam 10
ciraṃ vicārayāmāsa śāstramadhyātmasaṃmatam
ātmajñānaikamātreṇa saṃsṛtyākhyā viśūcikā 11
saṃśāmyatīti niścītya tāvāstāṃ tatparāyaṇau
taccittau tadgataprāṇau tanniṣṭhau tadvidāśrayau 12
tadā tadarcanaparau tadīhau tau virejatuh

tatraivātighanābhyāsau bodhayantau parasparam 13
tatprītau tatsamārambhāvanyonyam tau babhūvatuḥ
atha sāvīratam rāma ramaṇīyapadakramān 14
śrutvādhyātmaavidāṃ vakrācchāstrārthhāmstāraṇakṣamān
ittham vicārayāmāsa svamātmānamaharṇiśam 15
avyāpṛtā vyāpṛtā vā dhiyā dhavalayeddhayā
prekṣe tāvatsvamātmānam kimahaṃ syāmiti svayam 16
kasyāyamāgato mohaḥ kathamabhyutthitaḥ kva vā
dehastāvajjaḍo mūḍho nāhamityeva niścayaḥ 17
ābālametatsamsiddham matau caivānubhūyate
karmendriyagaṇaścāsmādabhinnāvayavātmakaḥ 18
avayavāvayavinorna bhedo jaḍa eva ca
buddhīndriyagaṇo'pyevaṃ jaḍa eveti dṛśyate 19
preryate manasā yasmādyasṭyeva bhuvī loṣṭakaḥ
manaścaivam jaḍam manye saṃkalpātmakaśakti yat 20
kṣepaṇairiva pāṣāṇaḥ preryate buddhiniścayaḥ
buddhirniścayarūpaivam jaḍā sattaiva niścayaḥ 21
svāteneva sarinnūnam sāhaṃkāreṇa vāhyate
ahaṃkāro'pi niḥsāro jaḍa eva śavātmakaḥ 22
jīvena janyate yakṣo bāleneva bhramātmakaḥ
jīvaśca cetanākāśo vātātmā hṛdaye sthitaḥ 23
sukumāro'ntaranyena kenāpi parijīvati
aho nu jñātametena cetyollekhakalaṅkinā 24
jīvo jīvati jīrṇena cidrūpeṇātmarūpiṇā
cetyabhramavatā jīvaścidrūpeṇaiva jīvati 25
āmodaḥ pavaneneva khāteneva saridrayaḥ
asatyajaḍacetyāmśacayanāccidvapurjaḍam 26

CHAPTER 2: COSMIC CONSCIOUSNESS

mahājalagato hyagniriva rūpaṃ svamujjhati
sadvāsadvā yadābhāti citsamādhau sati svataḥ 27
svarūpamalamutsrjya tadeva bhavati kṣaṇāt
evaṃ cidrūpamapyetaccetyonmukhatayā svayam 28
jaḍaṃ śūnyamasatkalpaṃ caitanyena prabodhyate
iti saṃcintya cūḍālā kenaiṣā citpracetanī 29
iti saṃcintayāmāsa cirāyetthaṃ vyabudhyata
aho nu cirakālena jñātaṃ jñeyamanāmayam 30
yadvai vijñeyatāṃ kṛtvā na kaściddhīyate punaḥ
ete hi cidvilāsāntā manobuddhīndriyādayaḥ 31
asantaḥ sarva evāho dvitīyendupadasthitāḥ
mahācīdekaivāstīha mahāsatteti yocyate 32
niṣkalaṅkā samā śuddhā nirahaṅkārārūpiṇī
śuddhasaṃvedanākārā śivaṃ sanmātramacyutam 33
sākṛdvibhātā vimalā nityodayavati sadā
sā brahmaparamātmādināmabhiḥ parigīyate 34
cetyacetanacittādi nāsyā bhinnaṃ na mānataḥ
tayaiṣā cetyate cicchrīḥ saiṣādyā ciditi smṛtā 35
acetyaṃ yadidaṃ cittvaṃ tattasyā rūpamakṣatam
manobuddhīndriyādyartharūpaiḥ saiva vijṛmbhate 36
taraṅgakaṇakallolakalaneyaṃ cidātmani
jagadrūpapadārthānāṃ sattā sphurati mātari 37
yadidaṃ tatparaṃ rūpaṃ tasyāḥ khalu mahācīteḥ
śuddhacinmaṇivatsā hi seyaṃ samasamoditā 38
ananyayaiva yā śaktyā jagajṛmbhikayā sthitā
sattā māyātirekeṇa nānyā sambhavatīha hi 39
vicitrateva bhāṇḍānāṃ nanu hematayā yathā

sā tathodeti tadrūpamātmānaṃ cetati svayam 40
svacittena dravatvena taraṅgāditvamambuṣu
mahācитай jagaccittādudeti vānudetyapi 41
tadātmaiva yathā yāto rūpavān jaladhau dravāt
evaṃ cinmātramevāhamanahaṃbhāvamātataṃ 42
na tasya janmamaraṇe na tasya sadasadgati
na nāśaḥ saṃbhavatyasya cinmātranabhasaḥ kvacit 43
acchedyo'yamadāhyo'yaṃ cidādityo'tinirmalaḥ
āho nu cirakālena śāntāsmi parinirvṛtā 44
nirvāmi bhramanirmuktamāse nirmandarābdhivat
asadābhāsamatyacchamanantamajamacyutam 45
ātmākāśamanābādhamamalaṃ paramaṃ ciram
anantamidamākāśaṃ phalaughāścāphalādikāḥ 46
surāsurayutaṃ viśvame tanmayamakṛtrimam
puṃstvakarmamayī senā sarvaṃ mṛṇmātrakaṃ yathā 47
draṣṭṛdrśyamayī sattā cinmātraikyamayī tathā
idamaikyamidam dvitvamahaṃ nāhamitīti ca 48
ka iva bhramasaṃmohaḥ kathaṃ kasya kutaḥ kva vā
svamanantamanāyāsamupaśāntāsmi saṃsthitā 49
nirvāṇaparinirvāṇā gatamāse gatajvaram
acetanaṃ cetanaṃ vā yo'yamābhāti cetati 50
bhāsamānātma tadrūpaṃ khaṃ mahāciti saṃsthitam
nedaṃ nāhaṃ na cānyacca na bhāvābhāvasaṃbhavaḥ
śāntaṃ sarvaṃ nirālambaṃ kevalaṃ saṃsthitam param
51
itthaṃ vicāraṇaparāparamaprabodhā-
dbuddhvā yathāsthitamidam paramātmataṭṭvam

CHAPTER 2: COSMIC CONSCIOUSNESS

saṃśāntarāgabhayamohatamovilāsā

śāntā babhūva śaradambaralekhikeva 52

ityārṣe śrīvāsiṣṭhamahārāmāyaṇe vālmikīye
mokṣopāyeṣu

nirvāṇaprakaraṇe cūḍālāprabodho nāma

aṣṭasaptatitamaḥ sargaḥ 78